

УДК 343.2.01(477)

Н. А. Мирошниченко

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У Загальній частині КК 2001 р. деякі норми потребують уточнення та доповнення. Так, поряд із загальним поняттям злочину (ч. 1 ст. 11 КК), пропонуємо доповнити статтю визначенням видів одиничного злочину (простий, триваючий, продовжуваний, складний). Простий — злочин з одним діянням і одним наслідком, посягає на один об'єкт та має єдину форму вини. Триваючий — злочин, який розпочинається дією або бездіяльністю суб'єкта і далі продовжується безперервно, протягом певного часу. Продовжуваний — злочин, який вчиняється декількома тотожними діяннями, об'єднаними єдиним злочинним наміром, які в цілому утворюють єдиний злочин. Складний — злочин, який утворюється двома або більше злочинними діяннями, кожне з яких, якщо оцінювати його окремо, утворює самостійний злочин, але через їх органічну єдність вони становлять одиничний злочин, передбачений однією статтею КК України.

Законодавець у ст. 20 КК звертає увагу на те, що кримінальній відповідальності підлягає особа, визнана судом обмежено осудною. При визначенні суб'єкта злочину в ст. 18 КК звертається увага лише на осудну особу, тому вважаємо доцільним доповнити статтю також вказівкою і на таку ознаку, як обмежена осудність. Тобто «суб'єктом злочину може бути фізична осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність». Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання.

Поряд з осудністю, обмеженою осудністю доцільно передбачити в КК України таке поняття, як вікова осудність, яка може бути врахована при індивідуалізації кримінальної відповідальності та призначенні покарання як обставина, що пом'якшує вину. Під віковою осудністю слід розуміти такі обставини, коли неповнолітній досяг календарного віку, з якого настає кримінальна відповідальність, але внаслідок відставання у психічному розвитку, не пов'язаного з психічним розладом, був не здатний повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними. КК РФ виключає кримінальну відповідальність осіб, які внаслідок відставання у психічному розвитку не мали можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Потребує уточнення ст. 21 КК, де передбачено кримінальну відповідальність за злочини, вчинені у стані сп'яніння, внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин. Необхідно надати уточнення, що йдеться про фізіологічне сп'яніння, яке може бути визнано обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність чи покарання. Якщо ж під час скоєння злочину особа перебувала у стані патологічного сп'яніння та не могла керувати своїми діями, то в таких випадках потрібно вирішувати питання про визнання особи обмежено осудною чи неосудною.

Визначаючи умисел та його види (ст. 24 КК), вважаємо за необхідне закріпити не тільки прямий та непрямий умисел, але й інші види умислу, які мають значення і впливають на кваліфікацію злочинів, а саме: за часом виникнення і формування умисел може бути: заздалегідь обдуманий, коли виникнення умислу має місце за певний час до вчинення суспільно небезпечного діяння; такий, що виник раптово, тобто виникає неочікувано, раптово і відразу реалізується; і умисел у стані афекту, який виникає внаслідок сильного душевного хвилювання, породженого протизаконним насильством або тяжкою образою з боку потерпілого.

А також, залежно від спрямованості і ступеня конкретизації бажаних наслідків: конкретизований (простий або альтернативний) та неконкретизований. Конкретизований (визначений) умисел — особа під час вчинення злочину має чітку уяву про характер і обсяг заподіюваної нею шкоди об'єктові кримінально-правової охорони. При простому визначеному умислу особа передбачає настання одного конкретного результату свого діяння, а при альтернативному — особа передбачає можливість настання кількох конкретних результатів свого діяння. Неконкретизований (невизначений) умисел — це такий, при якому суб'єкт під час вчинення злочину, передбачаючи можливість настання різних наслідків свого діяння, не уявляє повною мірою характер і розмір заподіюваної шкоди. За наявності цього різновиду умислу вчинене особою слід кваліфікувати за наслідками, які настали.

Потребує законодавчого вирішення поняття про змішану (подвійну або складну) форму вини, де ставлення суб'єкта до дії або бездіяльності — умисне, а до наслідків — необережне. Розбіжність у ставленні суб'єкта злочину до дії або бездіяльності та наслідкам впливає на кваліфікацію. Наприклад, у такому складі, як умисне телесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), має місце змішана форма вини. Встановлення психічного ставлення суб'єкта дозволяє розмежувати цей злочин з вбивством.

У ч. 3 ст. 25 КК, де визначена необережна форма вини у вигляді злочинної недбалості, необхідно вказати на те, чим відрізняється необережність у вигляді злочинної недбалості від випадку (невинного спричинення шкоди), коли особа не передбачала можливості настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння та не могла їх передбачити. Невинне спричинення шкоди виключає кримінальну відповідальність.

Вважаємо за необхідне ч. 6, 7 ст. 27 КК відокремити від видів співучасників в самостійну статтю КК, де визначити поняття причетності до злочину та вказати її види. Причетність до злочину — це суспільно небезпечне, кримінально-правове, винне діяння суб'єкта злочину, яке хоча і пов'язане з вчинюванням іншою особою злочину, але не перебуває з ним у причинному і винному зв'язку, але перешкоджає своєчасному його попередженню, припиненню або розкриттю, у зв'язку з чим воно у передбачених КК України випадках визнається злочином. До видів причетності можна віднести: заздалегідь не обіцяне приховування злочину (ст. 396 КК), заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню злочину, заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна здобутого злочинним шляхом (ст. 198 КК).

У розділі VII «Повторність, сукупність, рецидив злочину» необхідно поряд з визначенням форм множинності (повторність, сукупність, рецидив) закріпити види повторності (тотожних та однорідних злочинів), сукупності (ідеальна, реальна), рецидиву (загальний, спеціальний, пенітенціарний). Загальний — це такий рецидив, куди входять різнорідні злочини; спеціальний — рецидив, який складається з тотожних чи однорідних злочинів; пенітенціарний рецидив має місце там, де особа раніш вже засуджувалася до позбавлення волі і знову скоїла злочин, за який знов засуджується до позбавлення волі. Реальна сукупність — це вчинення суб'єктом злочину різночасно, різними діяннями декількох злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті особливої частини КК України. Ідеальна сукупність — це вчинення суб'єктом злочину єдиним діянням і одночасно декількох злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті особливої частини КК України.

Примусове лікування згідно зі ст. 96 КК України може бути застосовано судом лише до осіб, які вчинили злочин та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Ця стаття потребує доповнення: «примусове лікування може бути застосоване також до осіб, які визнані хронічними алкоголіками, наркоманами, токсикоманами», ці особи також суспільно небезпечні і потребують лікування.

Слід зазначити, що деякі норми розділу XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» також потребують удосконалення.

Необхідно узгодити зміст ст. 56 зі ст. 100 КК України щодо обмеження віку, з якого можуть бути застосовані громадські та виправні роботи. Тобто доповнити ч. 3 ст. 56 КК вказівкою на те, що громадські роботи не можуть призначатися особам, які не досягли 16-річного віку, як це зазначено в ст. 100 КК.

Не можливо погодитися з законодавцем стосовно обмеження кола осіб неповнолітніх віком з 16–18 років та жінок, які мають дітей віком до 14 років, щодо не призначення їм такого виду покарання, як обмеження волі. Вважаємо, що жінкам, які мають дітей віком до 14 років, доцільніше відбувати покарання в установах відкритого типу без ізоляції від суспільства, де вони мають можливість спілкуватися зі своїми дітьми. Тому пропонуємо змінити редакцію ч. 3 ст. 61 КК, вилучивши з неї обмеження щодо зазначеного вище кола осіб.

У ст. 97 КК про звільнення від кримінальної відповідальності з застосуванням примусових заходів виховного характеру необхідно внести уточнення щодо осіб, які звільнюються від кримінальної відповідальності. Стаття 97 КК суперечить ст. ст. 18, 22 КК, в яких встановлено, що кримінальна відповідальність настає з 16 років, а в окремих випадках з 14 років. На підставі ч. 2 ст. 97 КК звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, до неї застосовуються примусові заходи виховного характеру. Вважаємо, що відносно до вказаного кола осіб треба встановити заходи соціального захисту або заходи безпеки, адже їх звільнення від кримінальної відповідальності недоцільне, тому що вони не притягаються до кримінальної відповідальності.

Пропонуємо внести зміни в ст. 98 КК, що закріплює систему покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх: по-перше, внести в перелік видів покарань обмеження волі, яке може бути застосоване до неповнолітніх осіб у віці від 16 до 18 років; по-друге, із ч. 2 ст. 98 КК виключити такий вид додаткового покарання, як «позбавлення права займати певні посади», залишивши лише можливість «позбавлення права займатися певною діяльністю», яке може бути застосоване до осіб у віці з 16 років.

Крім того, необхідно узгодити санкції статей особливої частини КК України з типовими санкціями, які зазначені у класифікації злочинів (ст. 12 КК). Санкції статей повинні відповідати типовим санкціям.

Вважаємо, що викладені уточнення та доповнення сприятимуть удосконаленню деяких положень Загальної частини Кримінального кодексу України.

УДК 343.2/7

Н. О. Бондаренко

ЗАОХОЧУВАЛЬНА ТА ПІЛЬГОВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Кримінальному праву, незважаючи на його переважно «карний» характер, який має прояв у покаранні осіб, що вчинили злочини, притаманна також заохочувальна функція. В історії права цю функцію прийнято називати «стимулюючою» та як її реалізація визнаються активні дії з запобігання злочинам та їх наслідкам [1]. З таким висновком навряд чи можна погодитися. Багатофункціональність кримінально-правових норм не виключає функції попереджувальної, яка, зокрема, виявляється й в діях з попередження, запобігання злочинам. Таку діяльність можна було б визнати стимулюючою. Особа бере на себе обов'язки по затриманню злочинця. Вказівка закону про правомірність заподіяння при цьому шкоди за певних умов стимулює відповідну поведінку особи. В той же час кримінальний закон містить у собі норми, які за змістом є заохочувальними. Закон схвалює відповідну поведінку, внаслідок якої настають сприятливі наслідки.

Наприклад, остаточне припинення особою за своєю волею готування чи замаху на злочин при усвідомленні можливості його завершення (добровільна відмова, ст. 17 Кримінального кодексу (КК)) виключає кримінальну відповідальність.

Заохочувальна функція кримінального права тісно пов'язана з правоохоронювальною, яка направлена на охорону суспільних відносин, посягання на які тягне кримінальну відповідальність.

Ці функції передбачені у кримінальному законі, пов'язані з захистом єдних благ, цінностей, вони забезпечуються заходами державного захисту, реалізу-